

Kastamonu Education Journal

September 2018 Volume:26 Issue:5

kefdergi.kastamonu.edu.tr

“Kendinizi Bizim Yerimize Koyup Düşünmenizi İstiyorum”¹: Kadın Haklarının Öğretimi Üzerine Bir Tarihsel Empati Çalışması²

“I Invite You To Put Yourselves In Our Shoes And Think”¹: A Study Of Historical Empathy On The Teaching Of Women’s Rights

Hülya KARAÇALI TAZE^a, Gülçin DİLEK^a

^aSinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Sinop, Türkiye

Öz

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersi kapsamında kadın hakları geçmişine odaklanan bir ders tasarımı ve tarihsel empati çalışması yoluyla, öğrencilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet bağlamında geçmişte yaşanmış güçlükler, eşitsizlikler, sorunlar ve mücadelelere yönelik farkındalıklarını sağlamaktır. Çalışma grubunu, bir ortaokulun iki farklı 6. Sınıf şubesinde öğrenim gören 82 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın verileri öğrencilere yazılı olarak yaptırılmış olan tarihsel empati çalışması yoluyla toplanmıştır. Bu çalışmanın bulguları tarihin kadın aktörlerinin seslerini de içeren bir öğretim materyali (bilgi yaprakları) ile çalışan öğrencilerin tarihsel empati becerisini deneyimleyerek ve/veya bu materyalin içerdiği tarihsel malzemeyi yorumlayarak kadın hakları geçmişine yönelik farkındalık geliştirebildiklerini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler

kadın hakları
kadın tarihi öğretimi
tarihsel empati

Keywords

women’s rights
women’s history teaching
historical empathy

Abstract

The purpose of this study is to create awareness among the students about the women’s rights and gender equality in the past through historical empathy within the scope of social studies curriculum. 82 students from the different 6th grade classrooms participated in this study. Data were collected through the written historical empathy work. Qualitative research method and case study technique were used. The findings suggest that students who work with worksheets that includes the voices of female actors in history, can develop awareness towards the history of women’s rights and tend to adopt the history of women’s rights struggle by experiencing historical empathy skills.

1. Empati etkinliğinde bir kız öğrencinin çalışmasından alıntılanmıştır.

2. Bu çalışma, kısmen, 2016 Şubat ayında Paris’te düzenlenen “IX. European Conference on Social and Behavioral Sciences” başlıklı konferansta sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Extended Summary

Women's rights in Turkey and how the women's issues in the historical process can be brought to the learning environment has recently become a subject of interest to the educators. The number of theoretical and practical studies about how women's history and rights can be addressed in history or social studies lessons and how they can take place in curricula and practice have been constantly increasing. Historical empathy/perspective taking which is defined as trying to understand the people who lived in the past and their feelings, thoughts and actions in consideration of the historical circumstances in which they lived (historical context) by using historical sources is one of the skills of historical understanding regarded to be developed in school history "Understanding the people in the past" aspect of empathy/perspective taking offers excellent opportunities in terms of teaching women's history. An empathetic thinking process invites students to understand and inquire the experiences of women who lived in the past from a closer distance and from their perspective. In this study, it is argued that one of the most functional methods which may be employed in understanding and teaching women's past may be imagination-based studies such as historical empathy, making use of the initiative brought by the new social studies curriculum of the 6th grade. Accordingly, the purpose of the study is to create awareness among the students about the difficulties, inequalities, problems and struggles experienced by women regarding women's rights and gender equality in the past through a class design and historical empathy focusing on the history of women's rights within the scope of the social studies curriculum. Student hand outs were prepared using primary and secondary historical sources especially addressing the period from the late Ottoman Empire Era (late 1800s) to the early Turkish Republic years (1920s and 1930s).

Qualitative research method and case study technique were used in the study. 82 students including 47 females and 35 males from the different 6th grade (12 year olds) classrooms participated in this study. Data for the study were collected in the social studies class through 4 hours' classroom activities, 2 hours in each classroom. The main source of data are students' written historical empathy work. Accordingly, the lesson was taught using the handouts designed by researchers which include primary and secondary historical sources in order to introduce students with the history of women's rights in Turkey. Afterwards, the students were asked to think by putting themselves in the shoes of a woman who lived in those periods and write an imaginative letter describing the situation in which they were and their feelings and thoughts about that situation. This activity was chosen because historical fiction is an effective way in taking the perspectives of the people in the past. Content analysis was used to present the data in a quantitative way; and descriptive analysis to explain and interpret the data in accordance with the related sub-purposes in this study.

The findings suggest that students who work with worksheets that includes the voices of female actors in history, can develop awareness towards the history of women's rights, can experience critical thinking about this history and furthermore they tend to adopt the history of women's rights struggle by experiencing historical empathy skills and/or by interpreting the historical sources contained in this material. It is concluded that the students are tend to communicate with the historical women actors in the past and to understand the period/women in the context of women's rights. Direct or indirect statements obtained from the students' products in this study revealed that all the students made use of the historical sources included in the hand outs, that they were aware of the circumstances of the past containing inequality against women and that were able to realize the difficulties of being a woman in the past. Some students compared the status of women's rights in the past and present contexts. These comparisons reflect such different viewpoints as appreciating the women's rights in the present day by comparing them with the past, developing awareness for the necessity of defending women's rights by comparing them with the past and inferring that women keep experiencing such problems as inequality/discrimination in the present day as in the past. These findings show that the designed classroom activities are successful in encouraging the students to think about women's rights and gender equality considering the change and continuity. Students adopted a critical/interrogator attitude in the face of this inequivalent status of the women actors in the past. The approach of the course materials designed within the scope of this study to present women both oppressing and struggling agents in accordance with the historical truth was reflected in the students' products in a similar manner. Students are rather tend to struggling/defending theme primarily and to demanding rights theme secondly out of all approaches. This finding reveals that a women-centred narrative of history which presents women as historical agents creates a strong influence on the students. Hearing the voices of women (historical actors) has achieved to make some difference in the students' approach to the history of women's rights. Students who learned about the feelings/ thoughts/experiences of women from their own voices have constructed their narratives in a similar tone by considering and understanding the women's feelings/thoughts/experiences. On the other hand, the designed instruction that placing women in the centre played an important role in their strong communicating with the woman actors of history. Female students who achieved to empathy/take perspective are more than twice the male students in number. Accordingly, female students are more tend to empathise with the woman actors of history in the context of the history of women's rights. On the other hand, the fact that a relatively small number of male students (8) were successful in empathising with and taking perspective of women and that they even constructed their narratives by using the "I/we" language in favour of women is one of the most significant findings of this study. This small-scale case study has showed that imaginative activities designed on empathy skill may be a functional instrument in teaching the women's rights/history of women's rights. In this context, more sophisticated, in-depth and long-term studies may provide contributions to the teaching of women's history and the civics as well.

1. Giriş

Türkiye özelinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları geçmişi, yakın zamana kadar eğitim alanında oldukça ihmal edilmiş konulardır. 2004 yılı itibariyle revize edilen sosyal bilgiler programlarında yer alana kadar kadın hakları, ilgili öğretim programlarında daha çok Cumhuriyet dönemi inkılapları konusu özelinde monolitik bir bakış açısıyla dar bir alana "sıkışmış" bir görünüm sergiler. Bu eski programlardaki söylem, İlk Türk devletleri döneminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu, İslamiyet sonrası dönemde kadının toplumsal konumunun gerilediği ve Cumhuriyetle birlikte Cumhuriyetçi kadroların -kadınların kendilerinin değil- çalışmalarıyla kadınların, bütün haklarına kavuştuğu önermesi üzerine inşa edilmiştir (bk. Şenünver v.d., 2005; Ceylan, 2003; Çağatay ve Kaya, 1998). Her üç dönem için öne sürülen bu önermeler tarihsel gerçekliği tam olarak yansıtmadığı, bu alanlardaki mevcut kadın çalışmaları literatürünü (bk. Çakır, 2011; Peirce, 2002; Zihnioğlu, 2003; Karakışla, 2001; Hacimirzaoğlu, 1998; Oktar, 1998; Kurnaz, 1997) görmezden geldiği ve resmi tarih yazımı çizgisinde kurgulandığı için indirgemeci ve sorunludur. Nitekim sözü edilen kadın çalışmaları literatürü incelendiğinde Klasik dönemde Osmanlı hanedan kadınlarının yönetimdeki olumlu rollerinin yanı sıra özellikle Tanzimat Dönemi itibariyle gittikçe ivme kazanan kadınların sosyal ve çalışma yaşamındaki varlıkları, kadınların kendileri için verdikleri hak mücadeleleri ve kazanımları ile Cumhuriyet döneminde siyasi haklarını elde etme çabaları görünür hale gelmektedir. Oysa 2004 yılı öncesi öğretim programlarındaki hedef ve davranışlar ile ders kitapları incelendiğinde -bir iki istisna dışında- hakların güç odaklarınca kadına verilip ondan alındığı, toplumda ve dolayısıyla tarih sahnesinde silik ve edilgin bir kadın imgesinin (Yapıcı, 2006; Dilek, 2012) varlığından söz edilebilir. Öte yandan eksiklerine ve eleştirilebilecek yönlerine rağmen 2005 yılı itibariyle yürürlüğe girmiş olan sosyal bilgiler öğretim programları, kadın hakları geçmişini sunarken kadınların eylemliliği ve öznelliklerini gözetmekte ve olaylara indirgemeci ve tek boyutlu bir yaklaşımdan kaçınmaktadır. Bu yönüyle toplumsal cinsiyete duyarlılık bakımından görece daha kabul edilebilir bir duruş sergilemektedir. Dahası, kazanımlar esneklikleri ve açılım getirme noktasında sundukları fırsatlar bakımından da ayrıca dikkate değerdir.

Kadın haklarına retrospektif bir bakış ve değerlendirme, özellikle kadın bakış açısından ve kadınlar lehine yapıldığı zaman (Çakır, t.y; 2011; Akgökçe, 1999) toplumsal cinsiyet eşitliğinin güncel toplumsal zeminde sağlanabilmesine önemli katkılar sağlayabilir. Pedagojik zeminde bu yaklaşım, tarih öğretiminin kadın konusunda da resmi söylemler ve ideolojilerden beslenen sosyal amaçlarının, eleştirel bir perspektiften sorgulanarak deşifre edilmesi ve bunun yerine kadın merkezli ve kadınlar için bireysel ve toplumsal faydayı gözetilen bir tarih anlayışının geçirilmesi düşüncesinde yansımaları bulabilir. Bu ise kadınların tarihin özneleri ve kurbanları olarak (Levstik, 2015) yaşadıkları tüm deneyimlerin kadın bakış açısından ve kadınlar lehine yeniden kurgulanması ve sunulması fikriyle (Scott, 2013; Çakır, t.y.; Berktaş, 2010) sıkı bağlar içerir. Bu noktada kadın hakları konusu tam da bu deneyimleri görünür kılma ve kolektif bir kadın belleği yaratma (Akgökçe, 1999; Berktaş, 2003) açısından oldukça verimlidir. Türkiye özelinde kadın hakları ve tarihsel süreçte kadın konusunun öğretim ortamlarına nasıl taşınabileceği yakın bir zamanda eğitimcilerin ilgilendikleri konular arasına girmiştir. Sosyal bilgiler ve tarih derslerinde kadın geçmişi ve kadın hakları konusunun nasıl ele alınabileceği, öğretim programları ve uygulamada nasıl yer bulabileceği konusunda teorik ve uygulamalı çalışmalar günden güne artmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar, mevcut ders kitapları ve öğretim programlarının bu açıdan analizini kapsayan analitik incelemeler (Yapıcı, 2006; Alpargu & Çelik, 2016); öğretim programları ve ders kitaplarında kadın ve kadın hakları konularının yer bulmasına yönelik öğretmen ve öğrenci görüşleri üzerine odaklanan tarama (survey) araştırmaları (Köse, 2004; 2011) ve bu konuların okul ve okul dışı ortamlarda öğrenimine yönelik uygulamalı çalışmalar (Dilek, 2012; 2016; Avaraoğulları & Çapar, 2016) olmak üzere üç ana başlık altında toplanabilir.

Bu çalışmada, 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının getirdiği açılamdan da yararlanarak, kadın geçmişini anlama ve öğretmede işe koşulabilecek en işlevsel yöntemlerden birinin tarihsel empati gibi imgeleme dayalı çalışmalar olabileceği ileri sürülmektedir. Öte yandan bu çalışmada empati/perspektif alma becerisi yalnızca kadın geçmişini anlama ve toplumsal cinsiyet eğitimi gerçekleştirmede bir araç olarak konumlandırılmıştır. Bu nedenle literatürdeki empati ve/veya perspektif alma hakkındaki farklılaşan argümanlar (bk. Dulberg, 1998; Stripling, 2011) çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Tarihsel Empati/Perspektif Alma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Olası Katkıları

Tarihsel kaynaklardan yararlanarak geçmişte yaşamış insanları, onların duygu, düşünce ve eylemlerini içinde yaşadıkları tarihsel koşulları dikkate alarak anlamaya çalışma olarak tanımlanabilecek tarihsel empati, öğretimde kazandırılması önemsenen tarihsel anlama (*historical understanding*) becerilerinden biridir (Lee, 1984; Dulberg, 1998; Yeager and Foster, 2001; Levstik & Barton, 2001; Dilek, 2007; 2009; Kıcı, 2008). Nitekim geçmişini anlamlandırma/yorumlama; bir dizi tarihsel kaynağı/kanıtı değerlendirerek o dönemde yaşamış insanların duygu/düşünce/niyetlerine

1. Eserin ilk basım tarihi 1994'tür.

yönelik çıkarımlar yapmayla doğrudan ilişkilidir. Öğrencilerde tarihsel anlamayı geliştirme amacına katkıda bulunan bir düşünme süreci olan tarihsel empati (Stripling, 2011) öğrencileri tarihsel sorgulama ve yorumlama sürecine angaje etme ve geçmiş hakkında eleştirel düşünmeye teşvik etme potansiyeline sahiptir (Yeager and Foster, 2001, s. 17). Dönemin tüm özelliklerini bilgi, kanıt, sorgulama ve empati ile ortaya çıkarma ve anlama perspektif alma becerisidir (Kırcı, 2008). Tarihsel aktörleri anlama ve olaylara onların perspektifinden bakabilmeyi öngören bu düşünsel süreçte tarihsel kaynaklarla çalışma becerisi önem kazanır. Tarihsel empati/perspektif alma tarihsel kaynaklar/kanıtlar temelinde ve tarihsel gerçeklikle bağımlı olarak (Levstik & Barton, 2001; Lee & Ashby, 2001) gerçekleştirilmelidir.

Empati/perspektif almanın bu “geçmişteki insanı anlama” boyutu kadın tarihi öğretimi açısından mükemmel fırsatlar sunar. Empatik bir düşünme süreci, öğrencileri, geçmişte yaşamış kadınların deneyimlerini daha yakın bir mesafeden; onların perspektiflerinden anlama ve sorgulamaya davet eder. Kız öğrencilerin geçmişteki kadınları ve onların deneyimlerini tanımaları, öncelikle kadın olarak kendi geçmişlerini tanımaları açısından önem taşır. Bununla birlikte, kadın hakları ve -sorunları- konusu erkek öğrenciler için de aynı derecede önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir eğitim, erkek ve kız öğrencileri eşit şekilde bu meseleler üzerinde düşünmeye ve onlara sahip çıkmaya davet etmelidir. Bu noktada genelde empati ve özelden tarihsel empati görece küçük yaştaki öğrencilerin kadın hakları üzerinde düşünmeleri için işlevsel bir araç olarak değerlendirilebilir. Kız öğrenciler açısından tarihsel empati, öncelikle, geçmişteki hemcinslerinin deneyimlerini anlamalarına; ardından kendi güncel algı ve deneyimleriyle karşılaştırmalı olarak sorgulama ve çıkarımlar yapmalarına yardımcı olabilir. Öte yandan erkek öğrenciler ise empatik düşünme yoluyla bir bireyin cinsiyetinden dolayı haksızlığa uğramasının, özgürlük ve haklarının kısıtlanmasının nasıl hissettirebileceğini ve kadınların mücadele/direnme güdülerini/deneyimlerini anlayabilirler.

Sosyal bilgiler/tarih dersleri özelinde bu eğilim, hem kız hem de erkek öğrenciler açısından bugün ile geçmiş arasındaki süreklilik ve kopuşları görebilmeleri ve geçmiş-bugün diyalogu bağlamında içinde yaşadıkları toplumun toplumsal cinsiyet algı ve pratiklerini anlamlandırmaları, kadın sorunlarının farkında olmaları ve tüm bunlar üzerinde eleştirel düşünceleri bakımından önem taşır. Bu çalışma kapsamında da, kadın geçmişi öğretiminde tarihsel empati/perspektif alma çalışmaları merkeze alınmıştır.

Çalışmanın Amacı

Sosyal bilgiler dersleri vatandaşlık ve insan hakları konularını içermesi bakımından kadın hakları ve kadınların görünür olduğu bağlamlar sunma ve bu yolla toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunma bakımından mükemmel fırsatlar sunmaktadır. Pedagojik zeminde toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunabilecek stratejilerden biri öğrencilerin kadın hakları konusuna odaklanmalarını sağlayacak öğretimsel etkinlikler tasarlamaktır.

Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersi kapsamında kadın hakları geçmişine odaklanan bir ders tasarımı ve tarihsel empati çalışması yoluyla, öğrencilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet bağlamında geçmişte yaşanmış güçlükler, eşitsizlikler, sorunlar ve mücadelelere yönelik farkındalıklarını sağlamaktır.

Bu amaç ile ilintili olarak belirlenen alt amaçlar şöyledir:

- Kadın hakları geçmişini anlamak ve anlamlandırmak üzere öğrencilerin tarihin kadın aktörleriyle kurdukları empati deneyimlerini keşfetmek
- Tarihsel duyarlılık (tarihsel imgelem) geliştirme ve empati kurmada, öğrencilerin tarihsel kaynaklardan yararlanma durumlarını ve kadın hakları mücadelesi geçmişine hangi perspektiflerden yaklaştıklarını keşfetmek

Dersin Tasarımı

Çalışmanın amaçlarını gerçekleştirmek üzere 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programının “Demokrasinin Serüveni” ünitesi kapsamında “Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar” kazanımı seçilmiştir. Ders sürecinde kullanmak üzere özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemini ve Cumhuriyet’in ilk yıllarını kapsayan, birincil ve ikincil tarihsel kaynakların yer aldığı bilgi yapıları hazırlanmıştır. Bilgi yapılarının tasarımında şu amaçlar gözetilmiştir:

- Kadınların, sırf kadın oldukları için geçmişte yaşadıkları güçlükler, uğradıkları haksızlıklar, eşitsizlikler ve ezilme deneyimlerine yönelik farkındalık yaratma
- İlgili dönemlerin öncü kadınlarını tanıtmak
- Osmanlı kadın hareketini tanıtmak
- Kadınları mücadeleciler, haklarını arayan ve belli kazanımlar elde etmiş tarihsel özneler olarak sunmak

- Kadın seslerinin duyulmasını sağlama²
- Kadın merkezli bir tarih anlatısı tasarlama

2. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması tekniği kullanılmıştır. Durum çalışması, özel bir durum/uygulamayı derinlemesine inceleme, anlama, yorumlama ve değiştirme amacını taşır (Ekiz, 2003). Durum çalışmasının, bu özellikleri dolayısıyla, bu çalışmanın empati aracılığıyla öğrencilerin kadın geçmişi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bakış açılarını anlama, yorumlama ve bu bağlamda farkındalıklarını artırma amaçlarına en uygun teknik olduğu düşünülmüştür.

Çalışma Grubu

Bir ortaokulun iki farklı 6. sınıf şubesinde öğrenim gören 47'si kız ve 35'i erkek olmak üzere toplam 82 öğrencidir.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın verileri, sosyal bilgiler dersi kapsamında her bir şubede 2'ser saat olmak üzere, toplam 4 saatlik uygulamalı etkinlikler yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın verileri öğrencilere yazılı olarak yaptırılmış olan tarihsel empati çalışması yoluyla toplanmıştır. Buna göre, önce birincil ve ikincil tarihsel kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan bilgi yapraklarıyla ders işlenmiş; öğrencilere Türkiye özelinde kadın hakları geçmişi tanıtılmıştır. Ardından öğrencilerin kendilerini o dönemlerde yaşamış bir kadının yerine koyarak düşünmeleri ve içinde buldukları durumu, bu duruma yönelik duygu ve düşüncelerini betimleyen imgeleme dayalı bir mektup yazmaları istenmiştir. Tarihsel kurgulama (*historical fiction*) geçmişteki insanların perspektiflerini almada etkili bir yol olduğu için (Levstik & Barton, 2001) bu etkinlik tercih edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada ilgili alt amaçlar doğrultusunda, verileri sayısallaştırmak amacıyla içerik analizi; anlamlandırmak ve yorumlamak amacıyla da betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır.

Analiz için yapılan işlemler şöyledir:

- Birinci alt amaç (kadın hakları geçmişi anlamak ve anlamlandırmak üzere öğrencilerin tarihin kadın aktörleriyle kurdukları empati deneyimlerini keşfetmek) doğrultusunda aşağıdaki kategoriler belirlenmiştir:

Empati/Perspektif Alma (Tarihsel aktörlerin): Empatinin güçlü bir göstergesi olarak “ben/biz dili kullanma” durumları tespit edilmiştir. Bu, aynı zamanda tarihin kadın aktörlerinin perspektifini almayı da içerebilen bir göstergedir. Kendisini geçmişte yaşamış bir kadının yerine koyarak, anlatısını birinci tekil (ben)/çoğul (biz) şahıs zamiri kullanarak kurgulayan öğrenci ürünleri “*Empati/ Perspektif Alma*” adı altında kodlanmıştır. Bu kategorinin oluşturulmasında kullanılan kriterler “ben/biz dili” kullanımı, kendini geçmişte yaşamış bir kadın olarak sunma ve anlatısını onun duygu, düşünce ve niyetlerini dile getirecek şekilde (onun perspektifini alarak) kurgulamadır.

Kendi Perspektifini Alma (Öğrencilerin kendilerinin): Bu tema “kendi perspektifinden bakma” olarak da adlandırılabilir. Bazı öğrenciler kendilerine sunulan bilgi yaprakları/tarihsel kaynaklardaki kanıtlardan yola çıkarak ilgili tarihsel bağlamda nasıl hissedip nasıl düşüneceklerini ve nasıl davranabileceklerini kendi bakış açılarından ortaya koymuşlardır. Bu öğrencilerin çalışmalarını, “ben o dönemin koşullarında ne hissedirdim? nasıl tepki verirdim? ne yapardım?” gibi sorular ekseninde oluşturdukları söylenebilir. Kendi benlerini önceledikleri görünümü veren ancak dönemin koşullarının yanında tarihsel aktörlerin duygu/düşünce/deneyimlerinin dikkate alındığı ve bir yolla empatik düşünmenin izlerini de taşıyan imgeleme dayalı bu çalışmalar öğrencinin ilgili tarihsel bağlama yönelik kendi perspektifini alması anlamına gelecek şekilde “*Kendi Perspektifini Alma*” olarak kodlanmıştır. Dolayısıyla, geçmişi anlama ve anlamlandırmaya katkıda bulunan ve tarihsel imgelem becerilerini işe koşan bu çalışmalar da empatik düşünme kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kategorinin oluşturulmasında kullanılan kriterler: “ben dili” kullanımı, öğrencilerin tarihsel kaynaklardaki kadın aktörlerin deneyimlerinden yararlanmış olmaları, kendilerini o dönemde yaşayan biri gibi kabul ederek kendi olası edimlerini ve perspektiflerini ortaya koymalarıdır.

2. Öğrencilere sunulan bilgi yapraklarında yer verilen ve Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşamış kadınların seslerine bir örnek şöyledir: “[Erkekler] istedikler ki kadın hiçbir şeye karışmasın. Yalnız evdeki işleriyle meşgul olsun. Çamaşır yıkasın, ortalık süpürsün, yemek pişirsin, çocuklarına baksın ve benzeri hizmetleri yapsın. Neden ve ne mecburiyet[imiz var]? Kadın, erkeklerin hiçbir zaman katlanamayacakları yalnız böyle ağır görevler için yaratılmamıştır. Belki bunlar olsa olsa ikinci, üçüncü derecede kalır. İşte bu yüzden erkeklerimiz, biz zavallı kadınların toplumda bir yer edinmesini ve kendileri gibi birçok özgürlüğe sahip olmamızı düşünmek istemediler. Oysa bizim de bir ruhumuz, duygumuz, düşüncemiz, bir varlığımız, bir beynimiz, bir insanlığımız var. Böyle olduğu halde niçin biz de yaşamak hakkından toplumdaki yerimizden doğal haklarımızdan ve insanlık haklarımızdan yoksun bırakılalım? Niçin ve Neden?” (Aktaran Çakır, 2011, s.169-170).

Görüş Bildirme: Empati içermeyen, kadınlarla araya mesafe koyan (onlar); ancak kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda görüşlerini açıklayan öğrenci ürünleri de tespit edilmiştir. Bu öğrenci ürünlerine ise “görüş bildirme” kodu verilmiştir.

Veri çözümlemede cinsiyet faktörü de dikkate alınmıştır. Böylece kız ve erkek öğrencilerin kadın hakları-geçmişine nasıl yaklaştıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kız Öğrenciler için KÖ, Erkekler öğrenciler için EÖ kodu kullanılmıştır.

Aşağıda bu kısım ile ilgili kodlamaların nasıl yapıldığını örneklemek üzere bir tablo kesitine yer verilmiştir.

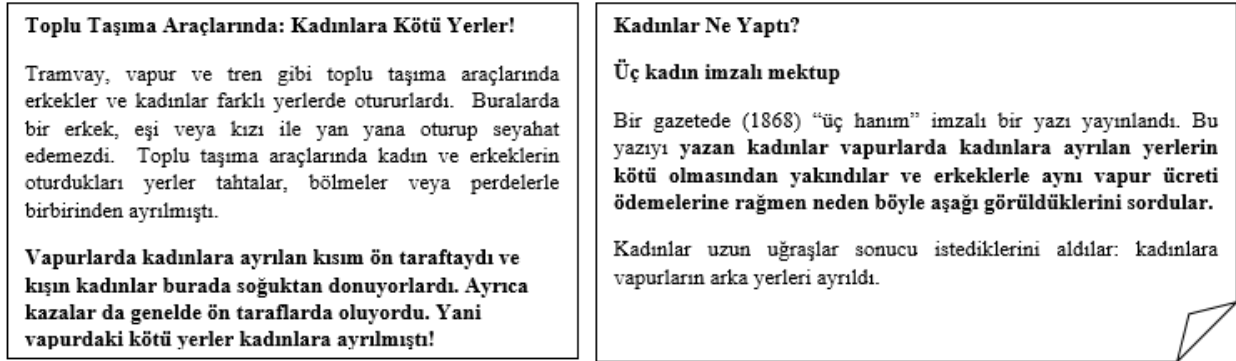
Tablo1. Birinci Alt Amaç Doğrultusunda Verilerin Kodlanmasından Bir Kesit

Öğrenci İfadeleri	Kod	Cinsiyet
“Bizim okumamıza izin vermiyorlar neden? Biz [kadınlar] neden okuyamıyoruz?”	Empati/Perspektif Alma	K
“Ben orda olduğum için [o dönemde yaşadığım için] kötü hissederdim”.	Kendi Perspektifini Alma	K
“Kadınlar da [onlar] eğitim alsınlar ki toplumumuz eşit bir toplum olsun”.	Görüş Bildirme	E

Bu kapsamda, empati kurabilen/kuramayan öğrenci sayısı, ilgili üç kategori de dikkate alınarak tespit edilmiştir. Bulgular sayısal olarak sunulmuş ve öğrenci ürünlerinden bu kategorileri temsil edecek öğrenci ifadelerinden örneklemeler seçilerek betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmıştır.

- İkinci alt amaç (tarihsel duyarlılık geliştirme ve empati kurmada öğrencilerin tarihsel kaynaklardan yararlanma durumlarını ve kadın hakları mücadelesi geçmişine hangi perspektiflerden yaklaştıklarını keşfetmek) doğrultusunda, öğrenci ürünleri, öğrencilere uygulama sürecinde sunulan ve derste kullanılan bilgi yapılarıyla sürekli olarak karşılaştırılmıştır. Bu yolla öğrencilerin bilgi yapılarından elde ettikleri bilgileri yorumlayarak nasıl kullandıkları tespit edilmiştir. Bu aşamadaki ilk işlem, bilgi yapılarından/tarihsel kaynaklardan yararlanıldığı çok belirgin olan öğrenci ürünlerinin tespit edilmesidir.

Aşağıda, bu işlemi örneklemek üzere, öğrencilere sunulan kaynaklar ve bunlardan yararlandığı tespit edilen öğrencilerin ürünlerinden kesitler sunulmuştur.

Şekil 1. Öğrencilere sunulan bilgi yapılarından kesitler

Yukarıda sunulan iki kaynağı kullanan -kaynak temelli- öğrenci ürünlerinden kesitler aşağıda görülebilir:

“Bu gün yolculuk yapacağız. Biz kadınlar. Bir grup halinde, ancak yine ön kısımdayız. Yine üşüyeceğiz. Ve yine tehlike halindeyiz” (KÖ).

“O dönemde yaşanan olaylar[a bakıldığında] bana [göre] kızlara yapılan haksızlıklar [düşünüldüğünde] çok saçma hatalar yapılmıştır. Örneğin kadınlar veya erkekler vapura binince hem aynı ücret ödeyip hem de kadınların önem verilmeden, değersizce ön tarafa atılması bana haksız geldi” (KÖ).

Bu aşamada ikinci işlem, kadın deneyimlerinin ve kadın seslerinin görünür olduğu bu kaynaklardaki anlatı kurgusunun, öğrencilerin geçmiş algısı ve empati edimleri üzerindeki etkisini keşfetmeye yöneliktir. Buna göre, kaynak temelli öğrenci ürünlerindeki ifadeler doğrultusunda bunları alımlama³ durumları ve geçmişe bakış açıları tespit edilmiştir. Bu aşamada önceden belirlenmiş bir tema/kategori kullanılmamış; keşifsel (öğrencilerin neye odaklandıklarını keşfetmeye yönelik) bir strateji izlenmiştir. Bu doğrultuda öğrenci ifadelerindeki her cümle bir birim kabul edilmiş; her cümlelin işaret ettiği anlam, bir açıklama ile kodlanmıştır. Daha sonra bu kavramlar birbirleriyle ilişkilendirilerek, öğrencilerin kadın hakları geçmişine yaklaşımları/perspektifleri tespit edilmiştir.

3. Edebiyatın ve her türlü iletişimin her bir okuyucuda, dinleyicide farklı etkiler yaratması ilkesine dayalı bir inceleme-eleştireme tarzı olarak tanımlanan kavram burada, her bir öğrencinin okudukları tarihsel kaynakları kendi deneyimleri doğrultusunda yorumlayarak özgün bir duruş/perspektif oluşturmaları anlamında kullanılmıştır.

Öğrencilerin kadın hakları geçmişine yaklaşımlarını tespit etmede izlenen analiz süreci, bir kız öğrencinin çalışması özelinde aşağıda örneklendirilmiştir:

Tablo 2. Kadın Hakları Geçmişine Öğrenci Yaklaşımları Kodlama Tablosundan Bir Kesit

Öğrenci İfadeleri	Anlam Kodu
Bizler de erkekler gibi özgür olmak isteriz.	Özgürlük talebi
Kadınlar da milletvekili olabilir.	Seçilme hakkını savunma
Kadınların giyimine kimse karışamaz.	Giyinme özgürlüğünü savunma
Bizler de konuşma hakkına sahibiz.	Konuşma/ifade özgürlüğünü savunma
Tiyatroda oynayabiliriz.	Çalışma hakkını savunma
Yaklaşım/Perspektif:	SAVUNMACI

Her bir öğrenci ürünü özelinde yürütülen bu kodlama sonucu elde edilen yaklaşımlar ve karşılıkları şöyledir:

Talepkar: Kadın haklarını talep etme/isteme.

Savunmacı: Kadın haklarını savunma.

Mücadeleci: Kadın haklarını elde etmek için mücadele vereceğini bildirme.

Savunmacı/Mücadeleci: Kadın haklarını savunmanın yanı sıra mücadele edeceğini de bildirme.

Açıklamacı: İçinde bulunduğu koşulların zorluğu, üzücü oluşu, ezilme deneyimleri vb. açıklamalarda bulunma.

Tespit edilen öğrenci yaklaşımları ilgili başlık altında tablollaştırılarak sunulmuştur.

Tüm çalışmalar öğrencilere sınıf ortamında yaptırılmış ve çalışmaların bitiminde öğrenci ürünleri toplanmış; bu yolla veri kaynaklarının güvenilirliği sağlanmıştır. Araştırmanın güvenilirlik çalışması kapsamında veriler belirlenen temalar doğrultusunda her iki araştırmacı tarafından bireysel olarak kodlanmış; ardından kodlamalar karşılaştırılarak üzerinde uzlaşa sağlanmış ve analiz süreci tamamlanmıştır.

3. Bulgular

Verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular, “birinci alt amaç” ve “ikinci alt amaç” olmak üzere iki başlık altında sunulmuştur.

Birinci alt amaç (kadın hakları geçmişini anlamak ve anlamlandırmak üzere öğrencilerin tarihin kadın aktörleriyle kurdukları empati deneyimlerini keşfetmek) doğrultusunda ulaşılan bulgular

Yapılan içerik analizi sonucu ulaşılan bulgular *Tablo.3.*'te görülebilir:

Tablo 3. Öğrencilerin Tarihsel Aktörlerle İletişim Durumu

Empati/ Perspektif Alma		Kendi Perspektifini Alma		Görüş Bildirme	
Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
19	8	11	11	17	16
Toplam:	27	Toplam:	22	Toplam:	33

Tablo 3 incelendiğinde, kız öğrencilerin empati/ perspektif alma sayısının (19) erkek öğrencilerin (8) iki katından biraz fazla olduğu görülür. Bu veri kız öğrencilerin, tarihin kadın aktörleriyle özdeşim/empati kurmaya daha eğilimli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öznesinin kadınlar olduğu bir bağlamda kız öğrenciler erkek öğrencilerin iki katı oranında empati yapabilmişlerdir. Bu bulgu, sosyal bilgiler/tarih öğretiminde kadın aktörlerin yer bulma durumunu nitelik ve nicelik bakımından tartışmaya açmaktadır.

Empati/ Perspektif Alma

Az sayıda da olsa (8) erkek öğrenciler “ben/biz” dili kullanarak kadın tarihsel aktörlerin perspektifini almayı ve empati kurmayı başarmışlardır. Bu bulguyu örnekleyen bazı ifadeler aşağıda incelenebilir.

O dönemde ben kadın olsaydım eğitimimin kısıtlandığını düşünürsem hep erkekleri kıskanırdım. Erkeklerin hakkı var, ama bizim hakkımız yok. Bütün kızları toplayıp bu hakkı bize tanınmasını isterdim. (EÖ)

1. Kadınlara eğitim hakkı verilmediği için üzüldüm.

2. Eğlence hakkımız olmadığı için sıkılırdım.

3. Kendimi insan gibi değil, dışarıdaki bir taş gibi hissedirdim.

4. Ulaşımında ölme tehlikesi olduğu için korkardım.

5. Seçme ve seçilme hakkım olmadığı için kendimi kötü hissederdim.

6. Kadınlar mecliste takı, kumaş vb. şeyler konuşmazlar. Erkeklerin önyargılı olmamalarını isterdim. (EÖ)

Kadınlara hak lazım: Ben haklarımı isterim, özgürlüğümü isterim. Erkekler çok iyi olduğunu sanıyorlar ama aynen biz de insanız, biz de yapabiliriz. (EÖ)

Ben bir kız olsaydım cinsiyet ayrımı yapsalardı hiç memnun olmazdım. Çünkü kadın ve erkek de bir insandır. Hiçbir insanı cinsiyet yüzüne [yüzünden] ayıramazlar, çünkü böyle bir hakları yoktur. (EÖ)

Biz kadınların eğitim görmeye hakkımız vardır ve biz bu hakkımızı kullanmayı istiyoruz. Gereğini bilgilerinize arz ederim. (EÖ)

Bu veriler, erkek öğrencilerin kendilerini kadınların yerine koymayı kabul etmiş olmaları bakımından oldukça dik-kate değerlidir.

Kız öğrencilerin ürünlerinden elde edilen verilerden birkaç örnek aşağıya alınmıştır:

*Osmanlı Devleti Padişahına; Kadınlara daha çok hak ve özgürlük tanınmasını [istiyoruz]. Kendinizi **bizim** yerimize koyup düşünmenizi istiyorum. **Bizim** bir insan olduğumu [olduğumuzu] unutmayın, **kendi** özgür irademizin olduğunu hatırlayın. Eğitim hakkındaki kısıtlamalardaki yasakların kaldırılmasını istiyoruz **kadınlar olarak**. (KÖ)*

*Zamanımın kadınlarına yapılan haksızlıkların hep bir kenara atılması [zamanımın kadınlarının haksızlığa uğraması], erkek kulların üstünlüğünün şikayetçisiyim. Bir kadın olmanın zorluğunu anlatmalı erkeğe. Bu mektup zavallı gördüğünüz kadınlar adına. Üstümüze yüklediğiniz sorumluluklar çok fazla. İnsan dayanışma içinde olmalı aslında, siz insansanız **biz** de insanız! **Bize** yüklediğiniz sorumlukları bir kenara atıyorum ve siz erkekleri uyarıyorum. Sizin fiziksel gücünüz varsa **bizim** de zihinsel gücümüz var unutmayın! (KÖ)*

*Bu gün yolculuk yapacağız. **Biz kadınlar**. Bir grup halinde ancak yine ön kısımdayız. Yine üşüyeceğiz. Ve yine tehlike halindeyiz. Bu uzun bir yolculuk olacak ancak **bizim** için herşey zor. Yüzümüzde nefes almamızı engelleyen peçemiz. Uzun, hareketi kısıtlayan kıyafetimiz. Otururken, kalkarken hatta yürürken bile zorluk var. **Hepimizin** yüreği acıyor aslında, kimimiz çocuğumuzu kaybettik boşanırken; kimimiz ise mahrum kaldık mirasımızdan ve gidiyoruz trende. Tehlike ile burun buruna. (KÖ)*

Bu veriler, kız öğrencilerin empati/perspektif almada erkek öğrencilere kıyasla nitelik olarak da daha başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler bir kadın olarak kadınların yaşadığı ezilme/isyan/mücadele deneyimlerini daha derinden hissetmiş ve anlamış görünmektedirler.

Kendi Perspektifini Alma

Öğrencilerin bir bölümü (11 kız, 11 erkek olmak üzere 22 öğrenci), okudukları bilgi yapıklarındaki verilerden yola çıkarak ilgili dönemlerdeki kadın hakları geçmişini kendi perspektiflerinden değerlendirmişlerdir.

Aşağıya alınan örnekler incelenebilir:

Haklarımızın kaybolması, erkeklerin yapabildiği şeyleri kadınların yapamaması kadına zorluk çıkartır. [...] Ben o kadınların yerinde olsaydım haklarımın bana verilmesi için ne gerekiyorsa yaparım. Haklarımızın yerine gelmesi için bütün kadınlar toplanarak bir dayanışma kurar, kadınların da haklarının ispatlanacağı bir vakıf kurardım. Ben orda olduğum [o dönemde yaşadığım] için kötü hissederdim (KÖ)

Sahneye çıkmak isterim. Okuyup büyük ve güçlü kadın olmayı isterdim. İstedğim gibi giyinmek isterdim. [...] (KÖ)

Başkan olma ve seçilme hakkımı arardım. Okuma [eğitim] hakkımı arardım. Erkek kadın eşitliği (EÖ)

Bu verilerde de görüldüğü gibi, öğrenciler, ilgili dönemdeki olgusal bilgileri incelemiş, tarihsel aktörlerin seslerini dinlemiş, deneyimlerini öğrenmiş; ardından, tarihsel kaynaklar ve aktörler ile girdikleri bu iletişimden hareketle, ilgili dönemde yaşamı nasıl deneyimleyebileceklerini, dönemin koşullarını dikkate alarak ortaya koymuşlardır.

Görüş Bildirme

Öğrencilerin bir bölümü, ilgili tarihsel olaylar ve kadın deneyimleri hakkında görüş bildirme ve değerlendirme yapma ile yetinmişlerdir. Aşağıda örnekler görülebilir:

O dönemde yaşanan olaylar[a bakıldığında] bana[göre] kızlara yapılan haksızlıklar[düşünüldüğünde] çok

saçma hatalar yapılmıştır. Örneğin kadınlar ya da erkekler vapura binince hem aynı ücreti ödeyip hem de kadınların önem verilmeden, değersizce ön tarafa atılması bana haksız geldi. Bir de tiyatrodaki kızlar da bir rol alıp oynasaydı, şarkı söyleseydi erkeklerle bir zarar mı gelirdi. Oynamaları da lazımdı. Oynayınca onları polisin yakalaması saçma o zaman erkekleri de tutuklamaları lazımdı ve kadınları artık her zaman savunmalıyız. (KÖ)

Kadınlar erkekler gibi olmalı. Onlar da çocuklarına kendi soyadlarını vermeliler. Mesela kadınlar da artık şiddete uğramamalı. Mesela Afife Jale Hanım⁴ bu kadar mücadele vermemeliydi. Direk[t] hakları ona verilmeliydi. Karma eğitim başından beri olmalıydı. (KÖ)

Kadınları küçük görüp onların istediği işleri yaptırmazsak kadınlar çabalayıp iş yapabilirler. (EÖ)

Osmanlı döneminde arazi, tarla vb. şeylerde kız çocuklara miras bırakılmazdı. Sadece erkekler miras bırakılırdı. Bence her ikisinin de [ikisine de] miras bırakılabilirdi. Ayrımcılık yapılmaması gerekirdi. (EÖ)

Bu ifadeler genel olarak öğrencilerin geçmişteki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yer yer günümüz ile de karşılaştırmalı olarak eleştirel/sorgulayıcı bir perspektiften değerlendirme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu eğilimin, görüş bildirmenin yanında diğer kategorilerdeki öğrenci ürünlerinde de paylaşıldığı bulgulanmıştır.

İkinci alt amaç (tarihsel duyarlılık geliştirme ve empati kurmada öğrencilerin tarihsel kaynaklardan yararlanma durumlarını ve kadın hakları mücadelesi geçmişine hangi perspektiflerden yaklaştıklarını keşfetmek) doğrultusunda ulaşılan bulgular

İkinci alt amaç “empati/ perspektif alma” ile “kendi perspektifini alma” kategorileri altında kodlanan verilerin analizine yöneliktir. Zira bu amaç, empatinin kadın hakları geçmişinin algılanmasındaki rolüne odaklandığı için, empati kapsamına girmeyen “görüş bildirme” kategorisindeki veriler analize dahil edilmemiştir.

Bu başlık altında öğrenci ürünlerinden elde edilen veriler, olayları, olguları ve tarihsel aktörleri geçmişin özgül bağlamında (geçmişin koşullarına uygun olarak) anlama çabası olarak tanımlanan (Dilek, 2005) tarihsel duyarlılık ve empati perspektifi doğrultusunda çözümlenmiştir.

İçerik analizinden elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin tarihsel kaynaklardan yola çıkarak geçmişteki kadın hakları konusuna hangi perspektiften yaklaştıkları Tablo.4.’te incelenebilir:

Tablo 4. Öğrencilerin Kadın Hakları Geçmişine Yaklaşımları/Perspektifleri

Yaklaşım/Perspektif	Kız	Erkek	Toplam
Talepkar	9	6	15
Savunmacı	9	4	13
Mücadeleci	4	8	12
Savunmacı/Mücadeleci	3	1	4
Açıklamacı	5	-	5

Tablo 4 incelendiğinde savunmacı, mücadeleci ve savunmacı/mücadeleci yaklaşımların toplamının (29) diğer iki kategoriden daha yüksek olduğu (talepkar ve açıklamacı: 20) görülür. Öte yandan talepkar kategorisi kadın haklarını talep etme anlamına geldiğinden, buradaki en düşük oranı yalnızca içinde bulunduğu durumu açıklamakla yetinen öğrenci ifadelerinin oluşturduğu sonucuna ulaşılır. Bu bulgu, öğrencilerin, kadınların karşılaştıkları haksızlık/eşitsizlik ve ezilme deneyimleri karşısında hakları talep etme, savunma ve haklar/özgürlük için mücadele etme yaklaşımlarını güçlü bir şekilde desteklediklerini ortaya koymaktadır. Öğrenciler kaynaklardaki kadın aktörlerin savunma/mücadele deneyimlerini algılamış, takdir etmiş ve benimsemişlerdir.

Öğrencilerin bu yaklaşımlarını örnekleyen ifadelerden bir kısmı aşağıda incelenebilir.

Talepkar Yaklaşım

Osmanlı Padişahı'na; Ben kadını, bu yüzden haklarım kısıtlanıyor. Mirasımı kullanamıyorum, sadece bu değil; hiçbir hakkım yok. Bir sanat ile uğraşamıyorum. İstedğim kıyafetleri giyemiyorum. Dışarı çıkamıyorum. Vapurlarda en kötü yerlere oturtuluyorum. Buna bir son istiyorum. (KÖ)

Şu anda kadınların ve erkeklerin eşit olmadığı bir dünyada yaşamak çok zor. Nereye gidersek gidelim,

4. Türk tiyatrosunun öncü kadınlarından: Öğrenciler için hazırlanan bilgi yapıtlarında, Cumhuriyetten önce Müslüman kadınların tiyatro sanatçısı olmalarının yasak oluşuyla ilgili bilgi ve kanıtlar sunulmuş; Afife Jale'nin yasağa rağmen İstanbul'da sahneye çıktığı, polis tiyatroyu basınca kaçmak zorunda kaldığı, zamanla bu kaç-kovala oyunundan yorulduğu ve tiyatrodaki işine son verilince ekonomik sıkıntılar çektiği ve Cumhuriyetin ilanından sonra (1923) sahnelere geri dönebildiği bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca öğrencileri empatiye davet eden “siz Afife Jale'nin yerinde olsaydınız ne yapardınız? Neler hissederdiniz?” sorusu sorulmuştur.

*bu sorun peşimizi bırakmıyor. Vapurda ve toplu taşıma araçlarında bile kadınlar küçük düşürülüyor. Bu sorunun büyümemesini, ileride yaşayan kadınların da bu sıkıntıları çekmemesini **diliyorum**. Bu dünyanın özgür ve eşit bir dünyaya dönüşmesini **istiyorum**. (KÖ)*

*Biz kadınların eğitim görmeye hakkımız vardır ve biz bu hakkımızı kullanmayı **istiyoruz**. Gereğini bilgilerinize arz ederim. (EÖ)*

Savunmacı Yaklaşım

*Sevgili Beste, bu dönemde kadınların eğitim hakları sakız gibi çiğneniyor. Hiçbir kadın eğitim alamıyor. Hepsi erkekler için. Kadınların okuma yazma hakkı yok ve biz kadınlar olarak bu hakları çiğnemeyeceğiz. **Haklarımızı savunacağız ve arkasında durmaya devam edeceğiz. Senin de bize katılmanı çok istiyoruz. Kadın haklarını ve eğitimlerini savunacağız.** (KÖ)*

*Kadınların özgürlüklerini **savunurdum**. Eğer gereğinden fazla savunamasaydık diğer erkeklerden yardım alırdım ve **kadınların haklarını savunmuş olurdum** (EÖ)*

Mücadeleci Yaklaşım

*Ben kendi hakkımı bulmak için gazeteler, haberler, pankartlara yazıp sonuna kadar **savaşırım** (EÖ)*

*[...] Biz kadınlar birbirimize kenetlenerek **mücadele edeceğiz** ve **haklarımızı alacağız**, özgür olacağız [...]*
(KÖ)

Savunmacı/Mücadeleci Yaklaşım

*Ben bu durumlarda kısıtlı olsam; **bunların hiçbirine boyun eğmem, hakkımı savunurdum**. Çünkü sadece erkeklerin okumaya, çalışmaya hakkı yok. **Biz kadınlar da bunları başarabiliriz**. Erkeklerin bize de hak vermesini istiyoruz. Bizler bu dünyaya sadece ev işlerinde çalışmak için değil, istediğimizi yapmak için yani özgür olmak için geldik. Bu durumlarda **kendimizi savunmalıyız. Savunursam kendimi daha mutlu hissederim.** (KÖ)*

*Kadınlar da insandır. [...] **Haklarımızı savunuyoruz.** [...] Kadınlar da eğitim görmeli, kendi mesleğini kendi seçmelidir. **Mücadele etmeyi bırakmayacağız.** (KÖ)*

Açıklamacı Yaklaşım

*Ben Osmanlı döneminde yaşayan bir kadını. O dönemde erkeklerin düzenledikleri kanunlardan dolayı tüm kadınlar olarak **zorluklar çektik**. [...] Bu nedenle o zamanki hayatımızdan tüm kadınlar olarak çok şikâyetçiydik (KÖ)*

Bu alt amaç doğrultusunda tarihsel kaynaklardan yola çıkarak özellikle kız öğrencilerin, tarihsel düşünmenin değişim ve süreklilik zemininde kadın haklarının geçmişi ve bugününü karşılaştırdıkları bulgulanmıştır. Bu bulguyu örnekleyen bazı ifadeler şöyledir:

*“Eski dönemlerde, haklarımı isterdim, kadın ve erkeklerin eşitliğini isterdim [...] **Allaha şükür artık haklarımız var**” (KÖ)*

Cumhuriyetten önceki kadın hakları; Kadın haklarına ilgi duyulmalı mesela Afife Hanım gibi mücadele ederdim. Şimdiki dönemde kadın ve erkek eşitliği var. (KÖ)

*“Ben bir kadını. Hakları savunulmayan, kadın erkek eşitliği olmayan bir dönemde yaşıyorum. Erkekler istediği mesleğe sahip olurken biz kadınlar evimizde çamaşır yıkayıp yemek yapıyoruz. Hiç adil değil. Kadın kendini ne kadar da kötü hisseder. Şimdi 2015 yılında yaşıyorum. **Çoğu şey değişti ama bazı şeyler hala eskisi gibi. Mesela hala bir haber sunucusu “yine bir kadın sürücü” diye söze başlıyor. Kadınlar için çok kötü bir durum**”. (KÖ)*

Bu veriler, sözü geçen karşılaştırmada öğrencilerin geçmiş-bugün diyalogu bağlamındaki düşünsel süreçlerinde farklı çıkarımlar yaptıklarını ortaya koymaktadır. Bazı öğrenciler geçmiş ile kıyaslandığında günümüzde kadın haklarının tamamlanmış olduğu ve eşitliğin varlığı sonucuna ulaşırken; bazı öğrenciler değişim dinamiklerinin yanında eşitsizlik alanlarının günümüzde halen devam ettiğini öne sürerek süreklilik dinamiğinin de farkında olduklarını ortaya koymuşlardır.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın bulguları tarihin kadın aktörlerinin seslerini de içeren bir öğretim materyali (bilgi yaprakları) ile çalışan öğrencilerin tarihsel empati becerisini deneyimleyerek ve/veya bu materyalin içerdiği tarihsel malzemeyi yorumlayarak

kadın hakları geçmişine yönelik farkındalık geliştirebildiklerini ortaya koymuştur.

Birinci alt amaç doğrultusunda elde edilen bulgulara göre öğrencilerin bir bölümü (27) tarihin kadın aktörlerinin duygularını anlamayı (empati yapmayı) ve onların perspektifini almayı başarmışlardır. Bir bölümü ise geçmişteki kadın deneyimlerini, onların yaşadıkları güçlükleri ve mücadelelerini anlamada, kısmen, kendi duygu ve düşüncelerinden yola çıkmışlar ve tarihsel koşulları dikkate alarak, kadın hakları geçmişine kendi perspektiflerinden (22) bakmışlardır. Bir kısım öğrenci ise yaşananlarla ilgili yalnızca görüş ve değerlendirmelerini iletmeyi (33) tercih etmiştir. Empati/perspektif alma ve kendi perspektifini almayı başaran öğrencilerin toplamı (49), görüş bildiren (33) öğrencilerden yüksektir. Bu bulgudan yola çıkarak, öğrencilerin kadın hakları bağlamında geçmişteki kadın tarihsel aktörlerle iletişim kurmaya ve dönemi/kadınları anlamaya eğilimli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci alt amaç doğrultusunda öğrenci ürünlerinden elde edilen doğrudan ya da dolaylı ifadeler, tüm öğrencilerin bilgi yapıklarında sunulan tarihsel kaynaklardan yararlandıklarını, geçmişin kadınlar aleyhine eşitsizlik içeren koşullarının farkına vardıklarını ve geçmişte kadın olmanın güçlüklerini fark edebildiklerini ortaya koymuştur.

Bazı öğrenciler geçmiş ve güncel bağlamlarda kadın haklarının durumunu karşılaştırmışlardır. Bu karşılaştırmalar, geçmişe bakarak günümüzdeki kadın haklarını takdir etme, geçmişe bakarak kadın haklarının savunulmasının gerekliliğine yönelik farkındalık geliştirme ve geçmişte olduğu gibi, kadınların eşitsizlik/ayrımcılık gibi sorunları günümüzde de yaşamaya devam ettiklerini dile getirme gibi farklı bakış açılarını yansıtmaktadır. Bu bulgular, çalışma kapsamında tasarlanan ve uygulanan dersin, öğrencilerin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında değişim ve süreklilik bağlamında düşünmelerini sağlamada başarılı olduğunu göstermektedir.

Öğrenciler geçmişteki kadın aktörlerin bu eşitsiz durumu karşısında eleştirel/sorgulayıcı bir tutum sergilemişlerdir.

Bu çalışma kapsamında tasarlanan ders materyallerinin tarihsel gerçekliğe uygun şekilde kadınları hem ezilen hem de mücadele eden özneler olarak sunma yaklaşımı, çocukların ürünlerine de benzer şekilde yansımış; ancak bunlardan öncelikle mücadele/savunma; ikinci olarak da hakları talep etme temasına daha çok eğilim gösterdikleri bulgulanmıştır. Bu bulgu, kadınları tarihsel özneler olarak sunan kadın merkezli bir tarihsel anlatının öğrenciler üzerinde güçlü bir etki yarattığını (Levtik, 2015; 2009) ortaya koymaktadır. Kadın (tarihsel aktörlerin) seslerini duymak öğrencilerin kadın hakları geçmişine yaklaşımlarında bir fark yaratmayı başarmıştır. Kadınların kendi seslerinden duygu/düşünce/deneyimlerini öğrenen öğrenciler, onların duygu/düşünce/deneyimlerini anlayarak ve paylaşarak anlatılarını benzer bir tonda kurgulamışlardır. Öte yandan tarihin kadın aktörleriyle güçlü bir iletişim kurabilmelerinde yine kadınları merkeze alan bu ders tasarımı önemli rol oynamıştır.

Empati kurabilen/perspektif alabilen kız öğrenciler erkek öğrencilerin iki katından fazladır. Buna göre kız öğrenciler kadın hakları geçmişi bağlamında tarihin kadın aktörleriyle empati kurmaya daha eğilimlidirler. Bu bulgu sosyal bilgiler/tarih konuları tasarlanırken cinsiyet/toplumsal cinsiyet faktörünün dikkate alınması ve kadınların daha görünür olduğu/kadınları da dikkate alan/toplumsal cinsiyete duyarlı (*gender sensitive*) içerik tasarımları oluşturulmasının önemini ortaya koymaktadır. Kız öğrenciler özelinde kendi perspektifini alma ve görüş bildirmenin toplam oranı (28), empati/tarihsel aktörlerin perspektifini alma (19) ile kıyaslandığında (28 öğrenciye karşı 19 öğrenci gerçek anlamda empati yapabilmıştır) bir miktar daha yüksektir. Bu fark (9), erkek öğrenciler ile kıyaslandığında (19) çok daha düşük bir seviyededir. Bu da yine kız öğrencilerin geçmişin kadın aktörleriyle empati kurma konusunda daha başarılı oldukları bulgusunu desteklemektedir.

Öte yandan görece az sayıdaki (8) erkek öğrencinin de kadınlarla empati kurma ve onların perspektifini almada başarı göstermeleri; hatta anlatılarını kadınlar lehine “ben/ biz” dili kullanarak kurgulamış olmaları, bu çalışmanın önemli bulgularından biridir. Bu bulgu erkek öğrenciler özelinde empatik düşünmeden izler taşıyan “kendi perspektifini alma” ve empatinin olmadığı “görüş bildirme”nin toplam oranı (28) ile kıyaslandığında (28 öğrenciye karşı 8 öğrenci gerçek anlamda kadınlarla empati yapabilmıştır) çok daha önemli hale gelmektedir. Bu bulguya dayanarak, erkek öğrencilerin kadınlarla hem tarihsel (geçmişe dönük) hem de sosyal (güncele dönük) empati yapabilme becerilerinin geliştirilmesi gerektiği ve geliştirilebilmesinin mümkün olduğu ileri sürülebilir. Bu ise, toplumsal cinsiyet eşitliğine önemli katkılarda bulunabilecek bir hareket noktası olarak değerlendirilebilir.

Tüm bulgulardan hareketle kadın hakları geçmişine yönelik konuların öğretiminde kadın mücadelesini ve bu mücadelenin özneleri olan kadınları merkeze alan, onların seslerinin duyulduğu ve imgelerinin görünür olduğu materyal ve etkinlikler tasarlanması ve bu yolla kadınların mücadele deneyimlerini anlamada öğrencilere empatik düşünme fırsatları sunulması önerilebilir. Öte yandan kadınların yanı sıra tarihin erkek aktörlerini de kapsayacak şekilde organize edilecek bir empati çalışması, kız ve erkek öğrencilerin her iki cinsiyete yönelik empati eğilimlerini karşılaştırabilmek adına yararlı olabilir.

Bu küçük çaplı durum çalışması, empati ekseninde tasarlanan imgeleme dayalı etkinliklerin kadın haklarının/kadın hakları geçmişinin öğretiminde işlevsel bir araç olabileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda yapılacak daha sofistike, derinlemesine ve boylamsal (uzun süreli) çalışmalar kadın tarihi öğretimine ve bununla bağlantılı olarak vatandaşlık eğitimine önemli katkılar sunabilir.

5. Kaynakça

- Akgökçe, N. (1999). Ortak Geçmiş Birlikte Kurmak. *Tarih ve Toplum*, 185, 32-35.
- Alpargu, M. & Celik, H. (2016). Türkiye’de Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadın Tarihinin Yeri. *International Online Journal of Educational Science*. Retrieved April, 9, 2016, from http://www.iojes.net/userfiles/Article/IOJES_2039.pdf
- Avaroğulları, M. & Çapar, Z. (2016). Tarihte Türk Kadınları Ve İlkler. *Araştırma Temelli Eğitim Dergisi (ATED)*, 6(1), 27-49.
- Berktaş, F. (2010). *Politikamızın Çağrısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis.
- Ceylan, N. (2003). *İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 8*. İstanbul: Meram
- Çağatay, N. & Kaya, M. (1998). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8 ders kitabı*. Ankara: Doğan Yayıncılık.
- Çakır, S. (t.y.) *Tarih içinde görünürlükten kadınların tarihine: Türkiye’de kadın tarihi yazmak*. S. Çakır ve N. Akgökçe (Haz.). *Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (222-229)*. İstanbul: Sel.
- Çakır, S. (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi (Genişletilmiş 3. Bs.)*. İstanbul: Metis.
- Dilek, D. (2007). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi (3. baskı)*. Ankara: Nobel.
- Dilek, D. (2005). *Soruşturma: Eğitim ve Sivil Toplum*. *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, 2(8), 101-103.
- Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel süreçte kadın hakları ve kadın imgesi*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dilek, G. (2016). *A Study Of Oral And Local History On Sportswomen With 5th Grade Students*. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 89-114.
- Dulberg, R.N. (1998). *Perspective- taking and empathy in history and social studies: a study of fifth grade students thinking*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. University of California, Berkeley.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş: Nitel, Nicel Ve Eleştirel Kuram Metodolojileri*. Ankara: Anı.
- Hacimirzaoğlu, A. B. [Ed.] (1998). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Karakışla, Y.S. (2001, Ekim). *Osmanlı Kadın Telefon Memureleri-III*. *Tarih ve Toplum*, 214, 41-55.
- Kıncır, K. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde 7. Sınıf öğrencilerinin tarih öğrenme beceri*. M. Safran ve D. Dilek (Eds.), 21. *Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık Ve Tarih Eğitimi içinde (380-405)*. İstanbul: Yeni İnsan.
- Köse, M. (2004). *Tarih öğretiminde kadın ve Türk kadını imajı*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Köse, M. (2011). *Tarih öğretiminde kadın imajının yeniden inşası*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kurnaz, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Oktar, T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. İstanbul: Bilim Teknik.
- Peirce, L. (2002). *Harem-i Hümayun (çev. A. Berktaş, 4. bs.)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Scott, J.W. (2013). *Feminist tarihin pesinde (çev. A. Günaydın, A. Sönmez, F. Dinçer, O. Tümer ve O. Aslan)*. F. Dinçer ve O. Aslan (Der.). İstanbul: BGST.
- Şenünver, G., Kesim, H.S., Turgut, R., Akay, A. & Ercan, N. (2005). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Lee, P. (1984). *Historical Imagination*. A.K. Dickinson, P.J. Lee and P.J. Rogers (Eds.), *Learning History (85-116)*. Great Britain: Heinemann Educational Books.
- Lee, P. & Ashby, R. (2001). *Empathy, Perspective Taking, And Rational Understanding*. O.L. Davis Jr., Elizabeth Anne Yeager and Stuart J. Foster (Eds.), *Historical Empathy and Perspective Taking in The Social Studies (13-19)*. USA: Rowman & Littlefield.
- Levstik, L. (2009). *What Educational Research Says About Teaching And Learning Women’s History*. Carol Berkin, Margaret S. Crocco, Barbara Winslow (Eds.), *Clio in the Classroom (281-295)*. USA: Oxford University Press.
- Levstik, L. (2015). *Well- Behaved Women Rarely Makes History: Gendered Teaching And Learning in And About History*. H. Cooper & J. Nichol (Eds.), *Identity, Trauma, Sensitive and Controversial Issues in the Teaching Of History (448-472)*. U.K.: Cambridge Scholars Publishing.
- Levstik, L. S. & Barton, K.C. (2001). *Doing History: Investigating With Children in Elementary And Middle Schools (2. ed.)*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Yapıcı, G. (2006). *Kadın Tarihine Yer Açmak: Oluşturmacı Sosyal Bilgiler Programında Kadın Haklarının Tarihsel Gelişim Süreci Üzerine Bir Kazanım*. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 50-57.
- Yeager, A.Y. & Foster, S.J. (2001). *The Role of Empathy in the Development of Historical Understanding*. O.L. Davis Jr., Elizabeth Anne Yeager and Stuart J. Foster (Eds.), *Historical Empathy and Perspective Taking in The Social Studies (13-19)*. USA: Rowman & Littlefield.
- Stripling, Barbara, K. (2011). *Teaching the Voices of History through Primary Sources and Historical Fiction: A Case Study of Teacher and Librarian Roles*. *The school of information studies-dissertations*. Paper 66. Retrieved March 29, 2017, from http://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1066&context=it_etd
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (5. baskı)*. Ankara: Seçkin.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap*. İstanbul: Metis.

